

İÇTİMÂİYÂT TARİHİ

ONDOKUZUNCU ASIRDA FRANSA'DA İÇTİMÂİYÂT

İkinci Devre

870'den 1900'e kadar

— 3 —

Ancak harbin ferdasında bir uyanıklık hasıl olabildi. Vekayi'in husûle getirdiği sadme, fikirleri canlandıran bir münebbih hükümünü aldı. Memleket asrın bidayetindeki halin aynı bir hal karşısında bulunuyordu. İmparatorluk usûlünü tesis eden ve tamamen suverî olan teşkilat yıkılmıştı. Bunun yerine teşkilat yapmak ve daha doğrusu idarî hünerlerle idame-i mevcudiyet edebilenden başkasını yani hakikaten tabiat-ı eşya üzerine müstenid bir teşkilat vücuda getirmek lazım geliyordu. Bunun için de bu tabiat-ı eşyanın neden ibaret olduğunu bilmek icab ederdi. Binnetice, cemiyetler ilmî ihdası mübrem bir ihtiyaç halini aldı.

İçtimâiyâtın terakkisi bu ilmin doğduğu memlekette tevakufa uğradığı halde İngiltere'de oldukça müşa'şa sûrette devam ediyordu. Bütün içtimâiyâtlarda olduğu gibi Auguste Comte içtimâiyâtının da esasında şu mebde vardı : Cemiyetler tabii mahluklar olup, evvelden düşünölmüş bir plana göre insanlar tarafından icad edilmiş makinelerden ibaret değildir. Fakat bu, Comte'a göre, her türlü delil ve isbattan müstağni, bir ilim mütearifesi hükmünde idi. Auguste Comte cemiyetlerin de tabiattan madûd olduğunu teyid ediyor fakat bunların diğer tabii şeylere ne sûretle merbut bulduklarını göstermiyordu. Spencer içtimâî teşkilatı hayatî teşkilata teşbih ederek ve cemiyetleri «uzviyet» cinsinin bir nev'i addederek işte bu rabıtaı göstermek zannında bulunmuş-

tu. Şüphesiz bugün bu teşbihte hiçbir kat'iyet ve husûsiyet olmadığı tebeyyün etmişti. Alem-i hayatî ile alem-i içtimâî arasındaki farklar müşâbehetler kadar mütebarizdir. Mamafih bu teşbihin muvakkat bir faydası olmuştur. O da hayat-ı içtimâiyenin bizatihi bir şey olup, her nevi hayat gibi dahilî sebeplerin bir neticesi olduğunu ve haricî ve mihanikî sebeplerden neşet etmediğini daha iyi hissas etmiş olmasıdır. Bu tasavvur ne kadar şâyân-ı itiraz ve ne kadar az sarîh olsa da, ilmin ilk taharriyatına faydalı bir sûrette rehberlik etmeye ve bugün bile fikirleri o kadar musirren işgal eden sun'iyet telakkisinden kurtarmaya hâdim olmuştur.

Bu fikri Fransa'ya idhal eden Espinas olmuştur. Mûmaileyh Sociétés animales namındaki eseriyle bilhassa cemiyetlerin hayvanlar gibi doğup, yaşayıp öldüklerini ve ta'azzuv ettiklerini ve içtimâiyâtın da hayatîyatın bir şubesi olduğu hissini bırakmaktadır. Fakat Espinas, Spencer'in fikrini derinleştirmekle onu ruhiyat cihetine sevk etmiştir. Cemiyetler birer uzviyet olmakla beraber, sırf fizikî uzviyetlerden farklıdır. Çünkü onlar hasebü'l-mâhiye birer şuurdur. Eğer cemiyetler tasavvurlar sistemi değilse, hiçbir şey değildir. Cemiyetleri canlı mahluklar diye tarif etmek kafi değildir. Buna «canlı şuurlar, fikir uzviyetleri»ni ilave etmek lazımdır. Şüphesiz içtimâiyâtın kökleri hayatîyattadır. Fakat bir şahsiyet iktisab ettiği zamandan itibaren tasavvur mihanikî hareketten ne kadar farklı ise, o da hayatîyattan o kadar ayrılır. Esasen cemiyetin şuru ferdin şuurundan başka bir mahiyette değildir. Ferdin şuru da ibtidâî şuurların iltisakından, az çok muayyen bir «benlik»te temerküz eden tasavvurların ve intibaların mahsulüdür. Bu da içtimâî vicdan gibi «iltisaktan husûle gelen bir küll»dür. Bütün fark, bunda dahil olan unsurların farkı cemiyette ferttekinden fazla tezahür etmesindedir. Fakat bu fark her iki halde de mevcuttur. Filhakika ferdî «benlik» «biz»dir. Binaenaleyh içtimâî «biz» de bir benlik addolunabilir. Bu sûretle ruhiyat ile içtimâiyât aynı esastan, hayatîyattan çıkan iki dal gibi görünüyor. Bunlar bir noktada ayrılmaya başlasalar da, ayrı ayrı vukûa gelen inkişaf ve tekamüllerinde yine bir nevi muhâzîlik mevcut kalıyor.

Bunların her ikisi de tecemmü' ve taazzû eden *tasavvurlar* [*représentations*], heyecanlar, sâiklerdir. Bu sûretle içtimâiyâtın

mevzû'u Spencer'in iktifa etmiş olduğu hayatiyat teşbihlerinden daha iyi taayyün etmiş oluyor. Zira cemiyetlerin canlı mahluklarla mukayese edilmesi, taazzû etmiş mevcutlar oldukları içindir. Taazzû ise içtimâî hayatın haricî çerçevesinden başka bir şey değildir. Her şeyden evvel bunun muhtevası hakkında bizde bir tasavvur husûle getirmek icab ediyordu. Espinas cemiyete bize bir fikirler taazzûsu gösterdiği vakit işte bu tasavvuru arz ediyordu. Şüphesiz o da bu taazzuvu fertlerde görülen taazzûya teşbih ettiği zaman Mösyö Fouillée tarafından kendisine pek muhik olarak vaki olan itiraz vechile, bu iki sınıf hâdiseleri ayıran farkları nazarı dikkate almamıştı. Fakat bu teşbih -eğer kelimenin sathî manasıyla alınmazsa- cemiyet hayatının ne kadar şe'nî olduğunu, çünkü bu derece ferdin hayatına benzediğini ve bu şe'niyetin mahiyetini göstermeye hizmet etmiştir. Bu şe'niyet ruhî nevidendir ve içtimâiyâtın asıl mevzû'u ma'serî tasavvurların ne suretle teşekkül ve imtizac ettiğini aramaktır.

İçtimâiyât mefhumu bu sûretle gitgide daha fazla teyyüd ve taayyün ediyordu. Bununla beraber içtimâî niyet hakkındaki bütün bu telakkilerin ne kadar umumî ve ibtidaî kaldığını hissetmemek de kabil değildir. Uzviyetlerle cemiyetler, ferdi şuurlarla içtimâî vicdanlar arasındaki bütün bu mukayeseler, yalnız başına bize en ufak bir kanun bile veremezler. Bunlar bir takım ihzârî tarzlardır ki ilmin ibtidaî devirlerinde faydalı olabilir. Fakat alimler bilahere bu tarzlardan kurtulmalıdırlar. O zamana kadar içtimâiyâtçılar ilmi yalnız bir meseleye inhisar ettiriyorlardı ve bu mesele bütün diğer meseleleri, terakki, tekamül meselelerini, içtimâî mevcutların en ziyade hangilerine benzediği meselesini vs. muhtevî addediliyordu. Vakıalarla doğrudan doğruya münasebete girişmek, bu vakıalarla temastan bunların tennevü ve husûsiyetlerini anlamak ve böylece meseleleri de tenvî ve tayin ederek bunlara ma'serî şeylerin hususî mahiyetine doğrudan doğruya mütetabık bir usûl tatbik etmek zamanı gelmiştir.

Bütün mesaimizi işte bu vazifeye hasretmek emeline koyuldu. Umûmiyet üzere içtimâiyâttan bahsedecek yerde, sarîh bir sûrette tahdid edilmiş bir nevi hâdisat dahilinde usulü dairesinde kapandık. Taharri ettiğimiz sahanın hududuna temas eden sahalardaki cevelanlarımız müstesna olmak üzere, yalnız hukukî veya ahlakî

kaidelerle meşgul olduk ve bunları gerek tekamül ve tekevvünlerinde¹⁴⁵ mukayeseli tarih ve etnografya vasıtasıyla ve gerek tarz-ı faaliyetlerini ihsaiyat ile¹⁴⁶ tedkik ettik. Hatta bu mahdut daire içinde bile gitgide daha dar ve hususî meselelerle uğraştık. Hülâsa, Fransa'daki içtimâiyât hususunda Auguste Comte'un ihtisas devri tabir ettiği devri açmaya çalıştık.

Bu ihtisas çok elzemdi. Çünkü gitgide içtimâiyât haricinde bir takım ilimler teşekkül etmeye -ki bunlardan bazıları içtimâiyâttan mukaddemdir- ve muhtelif nevide içtimâî hâdiseleri tedkike başladı: Hukukun, dinlerin mukayeseli tarihleri, nüfus ilmi, iktisad gibi. Bu taharriyat içtimâiyâtın tesir ve nüfuzu haricinde kaldığından, kısm-ı azamı itibariyle tam mevzularını bulamadılar. Zira bu tesir haricinde kaldıklarından dolayı, tedkik ettikleri hâdiselerin asıl mahiyetini yani sıfat-ı içtimâiyelerini gözden kaçırarak bunları, nereden geldiklerini, nereye gittiklerini, hangi muhitlere tabi olduklarını bilmeden ve bu sûretle muallakta ve izahsız bırakarak tedkik ediyorlardı. Çünkü bu hâdiseleri anlamak için bunları, içinde vücuda geldikleri ve ifade ettikleri ma'şerî muhitlere ircâ etmek lazımdır. Esasen ilimden ziyade edebiyata ve tebahhüre ait olan bu tedkiklerde kanun mefhumu bile yoktu. İçtimâî hâdiselere ait tedkiklerin heyet-i umûmiyesi bize şu manzara altında görünüyordu: Bir taraftan, oldukça gayr-i mütecanis ilimler veya şibh-i ilimler heyeti ki hepsi aynı mevzû'u tedkik etmekle beraber, aralarındaki kurbiyeti, tedkik ettikleri hâdiselerin derin vahdetini bilmiyor ve aklî olduklarını pek mübhem bir sûrette hissediyorlar; diğer taraftan bu vahdeti bilen fakat hâdiselerin tarz-ı tedkikine icrâ-yı tesir edemeyecek kadar yükseklerde içtimâiyât en mübrem ıslahat, içtimâiyât fikrini bu hususî fenlere (tekniklere) kadar indirmek ve bu vasıta ile bu teknikleri içtimâî ilimler sûretine kalbederek tahvil ve tâdîl etmekte. İçtimâiyât ancak bu şart ile, mücerred bir mâba'du't-tabîa olmaktan ve mütehassısların tedkikleri de, aralarında hiç rabita bulunma-

145 Division du travail social namındaki eserimizde ve gayr-i matbu takrirlerimizde aynı nokta-i nazardan cinayeti, cezayı, mesuliyeti, aileyi tedkik ettik. Aile üzerine bazı münferid tedkikler tabettik. Bilhissa fücûrun nehyi ve menşeleri.

146 Suicide namındaki eserimiz.

yan, izah kıymeti olmayan münferid tetebbular sûretinde kalmaktan kurtulabilirdi¹⁴⁷.

Fakat bu muayyen taharriyat için ilmi yapılacak hâdiselerin muğlakiyetiyle mütenasib bir usûl lazımdı. Comte'un mevzu-i bahis etmek istediği gayet umumî meseleyi tedkik için istimal etmiş olduğu gayet umumî tarzlar bu hususî meseleleri tedkike kafi gelmiyordu. Bu tarzlarda da Comte içtimâiyâtının hataları görülmüyordu. Bütün bu sebeplerden dolayı usûl meselesini yeniden tedkik etmek lazımdı. İçtimâiyâtın terakkisine mani olan bir takım batıl fikirleri tenkid için de en iyi vasıta bu idi. Bu fikre istinaden *İçtimâiyâta Usûl ve Kaideleri*¹⁴⁸ namındaki eseri yazdık Şüphesiz bir ilmin mantığını yaymak isteyen mantıkçı bizzat bu ilmi tatbik etmediyse, bu mantık kıymetsizdir. İçtimâî hâdiselere hiç temas etmeden her gün içtimâiyât usûlüne dair kanunlar vaz'eden filozofların bu mücerred yazıları kadar boş bir şey yoktur. Bundan dolayıdır ki ancak kafi derecede mütenevvi ve muhtelif bir takım tedkiklere giriştikten sonra, kendi kendimize tatbik ettiğimiz amelî tarzları kavaid-i külliye şekline sokmaya cesaret ettik. Beyan ve izah ettiğimiz usûl işte bu tatbikatımızın hülasasından ibarettir.

(Mâba'dı var)

Emile DURKHEIM

Mütercimi : NECMEDDİN SÂDİK

147 Bu nokta-i nazar Année Sociologique'in birinci, ikinci ve üçüncü ciltlerinde suret-i mahsusada tafsil edilmiştir.

148 Dégles de la méthode sociologique Durkheim'in bu eseri lisanımıza tercüme edilmiş olup tabedilmektedir.

